

نقش واسطه‌ای مسئولیت‌پذیری در رابطه با عملکرد خانواده و خود کارآمدی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت

رحمان زارع^{۱*}، کمال محمد زاده^۲

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۹/۰۹ صص ۱۲۷-۱۴۴ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۴/۲۶

چکیده

هدف اصلی از انجام این پژوهش، نقش واسطه‌ای مسئولیت‌پذیری در رابطه با عملکرد خانواده و خود کارآمدی دانشجویان دختر بود. روش پژوهش توصیفی از نوع هم‌بستگی و جامعه آماری شامل تمامی دانشجویان مقطع کارشناسی در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت بوده است. نمونه‌ای با حجم ۲۳۵ نفر بر اساس روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای انتخاب از بین هر یک از دانشکده‌ها شد. ابزارهای این پژوهش، پرسش‌نامه‌ی خود کارآمدی، پرسش‌نامه‌ی مقیاس سنجش مسئولیت‌پذیری کالیفرنیا و مقیاس سنجش خانواده که پس از محاسبه‌ی روایی و پایایی، بین افراد نمونه توزیع گردید. نتایج تحلیل مسیر نشان دهنده‌ی این موارد بود: ۱- خود کارآمدی تحصیلی، پیش‌بینی کننده‌ی مثبت و معنی‌دار خانواده‌ی دانشجویان می‌باشد؛ ۲- خود کارآمدی تحصیلی، پیش‌بینی کننده‌ی مثبت و معنی‌دار مسئولیت‌پذیری می‌باشد؛ ۳- مسئولیت‌پذیری با کنترل خود کارآمدی، پیش‌بینی کننده‌ی مثبت و معنی‌دار عملکرد خانواده‌ی دانشجویان می‌باشد؛ ۴- مسئولیت‌پذیری نقش واسطه‌ای در ارتباط بین خود کارآمدی و عملکرد خانواده‌ی دانشجویان دارد.

واژه‌های کلیدی: عملکرد خانواده، مسئولیت‌پذیری، خود کارآمدی، دانشجویان دختر.

^۱ گروه روان‌شناسی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.

^۲ گروه برنامه ریزی درسی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.

*نویسنده مسئول: Rahman.zare63@gmail.com

مقدمه

خانواده یک واحد پویایی اجتماعی است که پیوندهای پنجگانه‌ی زیستی، اجتماعی عاطفی، شناختی و حقوقی اعضای آن را به یکدیگر متصل می‌کند. این واحد، یک سیستم را تشکیل می‌دهد که ضمن تأثیر پذیری از روابط درونی فرد، تحت تأثیر سیستم‌های بزرگ‌تر اجتماعی نیز قرار می‌گیرد. در حقیقت می‌توان گفت کوچکترین واحد اجتماعی است که هسته‌ی اولیه‌ی جوامع را به وجود می‌آورد و معمولاً از پدر، مادر و فرزندان تشکیل می‌شود و تولد کودک جواز عضویت او در جامعه‌ی کوچک و سرنوشت‌ساز خانواده است و کودک در سال‌های اولیه‌ی زندگی خود در خانواده و کانون گرم آن و در کنار پدر و مادر به زندگی ادامه می‌دهد و الگوهای رفتاری، ارزش‌ها و معیارهای اجتماعی و اخلاقی را کسب کرده و معمولاً مطابق با این الگوها رفتار می‌کنند (Beabangard, 2000).

خانواده از مهم‌ترین گروه‌های نخستین است بدان لحاظ که روابط در درون آن غیررسمی، عاطفی، چهره به چهره است و اعضای آن به جهت اهداف رسمی با هم در ارتباط نیستند، بلکه برای مقاصد عاطفی با یکدیگر مربوطند. اگر چه خانواده گروهی کوچک در میان سایر گروه‌های اجتماعی است، ولی عملاً اساس تمام نهادهای اجتماعی دیگر، چون نهاد اقتصاد، آموزش و پرورش، مذهب و حتی به نوعی نهاد حکومت نیز در خانواده گذاشته می‌شود. در هر جامعه، همواره ارتباطی فشرده و آشکار میان خانواده و همه‌ی این نهادها وجود دارد. در یک خانوار ممکن است یک یا چند خانواده زندگی کنند، در این حالت هر خانواده، یک خانواده‌ی هسته‌ای محسوب می‌شود. تمام خانوارها هم خانواده نیستند. مطابق تعاریف، یک خانوار یک نفره، خانواده به حساب نمی‌آید. هم‌چنین خانوارهایی که از افراد غیر منسوب تشکیل شده‌اند، خانواده شناخته نمی‌شوند (Ahmadi, 2006). خانواده به‌عنوان یک نهاد اجتماعی، مهم‌ترین و عمده‌ترین نقش را در تربیت کودک ایفا می‌کند. خانواده آموزشی است که کودک در آن لبختد، قهر، خوش‌خلقی، خودداری، تعادل و تکامل، وظیفه‌شناسی، مسئولیت و اخلاق را می‌آموزد (Seef, 2002). خانواده چیزی بیش از مجموعه افرادی است که در یک فضای مادی و روانی به سر می‌برند. خانواده یک نظام اجتماعی و طبیعی است که ویژگی‌های خاص خود را دارد و نهاد اولیه‌ی هر جامعه‌ای به شمار می‌رود که کانون ظهور عواطف انسانی و روابط صمیمانه‌ی میان افراد است و می‌توان گفت عملکرد خانواده تأثیر مستقیم و بسزایی بر عملکرد جامعه دارد (Mazaheri, 2008). پژوهشگران بر این عقیده‌اند که بهترین ملاک و معیاری که بر اساس آن می‌توان کیفیت اخلاقی، اجتماعی و روانی افراد را مورد ارزیابی و دقت قرار داد، همان شبکه‌ی ارتباطی اعضای خانواده و مجموعه قوانین حاکم بر محیط و جو خانواده است (Molasharefi, 2015). یکی از جنبه‌های کارآمدی خانواده در عملکرد تحصیلی فرزندان پدیدار می‌شود. خانواده به عنوان یک نهاد اجتماعی مهم‌ترین و عمده‌ترین نقش را در تربیت کودک ایفا می‌کند. خانواده آموزشی است که

کودک در آن لبخند، قهر، خوش خلقی، خودداری، تعادل و تکامل، وظیفه شناسی، مسئولیت و اخلاق را می آموزد (Seef, 2002).

رشد و تقویت حس مسئولیت پذیری به عنوان یکی از اهداف تعلیم و تربیت از دیرباز مورد توجه برنامه ریزان، معلمان، مربیان، والدین و حتی خود نوجوانان بوده است. برخورداری از حس مسئولیت-پذیری به مثابه‌ی یک سرمایه‌ی ارزشمند حیاتی، در همدلی انسان‌ها، به‌ویژه افرادی که از مهارت‌های اجتماعی کمتری برخوردارند و از مهم‌ترین عوامل پیشرفت و شکوفایی استعدادها، توانایی‌ها و خلاقیت‌ها به‌شمار می‌آید و عاملی مهم در پیشرفت تحصیلی، جامعه‌پذیری، سازگاری اجتماعی با گروه همسالان و ... محسوب می‌گردد. عکس این قضیه نیز صادق است یعنی رفتار غیر مسئولانه، خودسرانه و عدم شناخت واقعی فرد از خود و عدم اعتماد به نفس در نوجوانان، باعث شکست تحصیلی، ایجاد عقده‌ی حقارت، خود کم بینی، بحران هویت و عدم احساس مسئولیت در انجام کارها و ایجاد افکار و توقعات منفی و ... می‌گردد و عاملی مؤثر در گسترش مفاسد اجتماعی و بزهکاری نوجوانان محسوب می‌شود. ما می‌خواهیم نوجوانانی مسئولیت‌پذیر تربیت کنیم تا تبدیل به بزرگسالی متعهد و مسئول شوند، ما می‌خواهیم نوجوانان ما به احساس، افکار و رفتارهای دیگران احترام گذاشته و مورد احترام باشند، ما می‌خواهیم آن‌ها زندگی سالمی را دنبال کرده درحالی‌که به نیازهای خودشان توجه می‌کنند به احساسات دیگران هم توجه داشته باشند. راهبردهای فراشناختی موجب کارایی، بهبود فرایند پردازش اطلاعات در حافظه و یادگیری هدفمند و آگاهانه می‌شود و نقش مهمی در بهبود انتقال و تعمیم یادگیری از یک موقعیت به موقعیت جدیدتر و نیز نگهداری پایدارتر مطالب یادگرفته شده دارد (Gholami, 2012). لذا مسئولیت‌پذیری می‌تواند در رشد خود کارآمدی نقش اساسی ایفا نماید. یکی از عوامل مهم دیگر که در خانواده مورد توجه است، خود کارآمدی می‌باشد. مفهوم خود کارآمدی توسط بندورا در سال (Bandura, 2001) به‌عنوان عنصری گمشده در نظریه‌های یادگیری، مطرح شده است (Pacharez, 2002). بندورا معتقد است رفتار آدمی عمدتاً یک رفتار خود نظم داده شده^۱ است. اگر عملکرد شخص در این موقعیت معین با معیارهای او هماهنگ یا از آن بالاتر باشد، آن را مثبت ارزیابی می‌کند، اگر پایین‌تر از معیارها باشد، آن را منفی ارزیابی می‌کند، مانند معیارهای عملکرد درونی شده، کارآمدی شخصی تصویری یا خودکارآمدی تصویری^۲ نیز نقش مهمی در رفتار خود نظم دهی ایفا می‌کند. آن‌هایی که کارآمدی شخصی تصویری-شان پایین‌تر است پشتکار بیشتری از خود نشان می‌دهند و ترس کمتری را تجربه می‌کنند به نظر (Bandura, 2001) چون افراد دارای کارآمدی شخصی تصویری سطح بالا بر روی امور کنترل

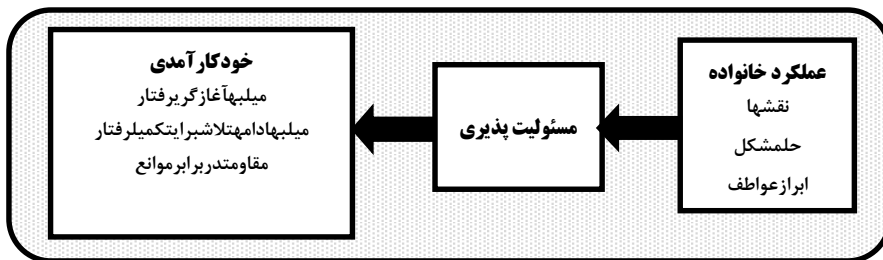
¹ Self-regulated- behavior

² perceived.self-efficacy

بیشتری دارند، عدم اطمینان کمتری را تجربه می‌کنند. افراد از رویدادهایی که بر آن‌ها کنترل ندارند، می‌ترسند. ممکن است که کارآمدی شخصی تصویری فرد با کارآمدی شخصی واقعی^۱ او مطابقت نداشته باشند. شخص ممکن است فکر کند که سطح کارآمدی او پایین است در حالی که واقعا سطح آن بالا است و بر عکس. بهترین موقعیت آن است که آرزوهای فرد با توانایی‌ها هم‌ساز باشد. از یک سو افراد پیوسته می‌کوشند تا کارهایی فراتر از توانایی‌هایشان انجام دهند و در نتیجه ناکام و مأیوس می‌شوند و احتمالاً سرانجام از همه چیز دست می‌کشند. از سوی دیگر اگر افراد دارای کارآمدی سطح بالا با جدیت کوشش نکنند، رشد شخصیشان ممکن است متوقف گردد. لذا با توجه به مسائل یاد شده در این راستا، سؤالات زیر مطرح می‌گردند:

- ۱- آیا عملکرد خانواده، خودکارآمدی دانشجویان را پیش‌بینی می‌کند؟
- ۲- آیا عملکرد خانواده، یادگیری خود تنظیم دانشجویان را پیش‌بینی می‌کند؟
- ۳- آیا مسئولیت‌پذیری با کنترل عملکرد خانواده، خودکارآمدی دانشجویان را پیش‌بینی می‌کند؟
- ۴- آیا مسئولیت‌پذیری نقش واسطه‌ای در ارتباط بین عملکرد خانواده و خودکارآمدی دانشجویان دارد؟

مدل مفهومی پژوهش در شکل (۱) نشان داده شده است:

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

¹ Real self-efficacy

در این مدل، عملکرد خانواده به عنوان متغیر مستقل پنهان^۱ (برونزا) دارای متغیرهای آشکار^۲ نقش‌ها، حل مشکل و ابراز عواطف، متغیر مسئولیت‌پذیری به عنوان متغیر واسطه‌ای و خودکارآمدی به عنوان متغیر وابسته پنهان^۳ (درونزا) دارای متغیرهای آشکار میل به آغازگری رفتار، میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار و مقاومت در برابر موانع می‌باشد.

پیشینه‌ی تحقیق

Dastgheb (2010) در تحقیقی با عنوان بررسی ارتباط بین عملکرد خانواده با ویژگی‌های شخصیتی و خودکارآمدی در بین دانش آموزان دبیرستان‌های شهر شیراز بیان داشت که بین عملکرد خانواده با ویژگی‌های شخصیتی و خودکارآمدی رابطه‌ی معناداری وجود دارد ضمن این‌که ویژگی‌های شخصیتی و خودکارآمدی پیش‌بینی کننده‌ی عملکرد خانواده می‌باشد.

Abasi (2009) در تحقیقی با عنوان بررسی رابطه‌ی عملکرد خانواده بر خودکارآمدی دانشجویان بیان می‌دارد که بین عملکرد خانواده با خودکارآمدی رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

Nazari (2009) در تحقیقی با عنوان بررسی رابطه‌ی عملکرد خانواده و مسئولیت‌پذیری در نوجوانان بیان می‌دارد که بین عملکرد خانواده با مسئولیت‌پذیری نوجوانان رابطه‌ی معناداری وجود دارد؛ بدین معنی که کارایی و عملکرد خانواده بر مسئولیت‌پذیری نوجوانان تأثیر دارد.

(bart, 2000) بیان می‌دارد که آموزش بچه‌ها برای پذیرش مسئولیت در درون خانواده روش بسیار مطلوبی برای آماده کردن آن‌ها در پذیرش وظایف و مسئولیت‌های بی شماری است که در بیرون از خانواده با آن‌ها مواجه خواهند شد و وسایل لازم را برای استقلال آن‌ها فراهم می‌کند. برای کی کودک که اکنون رشد می‌کند و بعداً نوجوان و بزرگسال می‌شود، توانایی در توفیق مسئولیت‌های اجتماعی خارج از خانواده به فرصت، برای تجربه کردن مشارکت ارزشمندی احترام به خود، قدرت و پیوند با اجتماعی بستگی دارد.

نتایج پژوهش (soheli (2008 نشان داد که، بین مسئولیت‌پذیری و خودشکوفایی ارتباط معنا داری وجود دارد. به عبارتی، هرچه افراد، بیشتر مسئولیت‌پذیر باشند، به تدریج به سمت خود شکوفایی سوق داده می‌شوند.

Robert colz (1996) در تحقیق خود این نتیجه را ابراز می‌دارد: نوجوانان مسئولیت را از والدین خود، مدارس و محیط اجتماعی محل زندگی خود فرا می‌گیرند.

¹ Latent Independent Variable

² Observed Variables

³ Latent Dependent Variable

Khosravi(2008) بررسی کیفی نقش عملکرد خانواده در بروز رفتارهای مخاطره آمیز نوجوانان بیان داشت که ابعاد مختلف عملکرد خانواده و ساخت خانواده در دو گروه دارای رفتار مخاطره آمیز شدید و رفتار مخاطره آمیز خفیف متفاوت بود. بررسی نقش جنسیت، اهمیت روابط گرم همراه با پذیرش، داشتن الگوی مثبت و مؤثر برای دختران و کنترل مؤثر برای پسران را به عنوان عامل محافظتی نشان داد.

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق توصیفی از نوع هم‌بستگی می‌باشد و جامعه آماری شامل تمامی دانشجویان مقطع کارشناسی در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت بوده است. نمونه‌ای با حجم ۲۳۵ نفر بر اساس روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای از بین دانشکده‌ها انتخاب شدند.

ابزار اندازه‌گیری

الف- مقیاس سنجش مسئولیت‌پذیری RE کالیفرنیا

برای سنجش مسئولیت‌پذیری، از خرده مقیاس سنجش مسئولیت‌پذیری اخذ شده از پرسش-نامه‌ی روان‌شناسی کالیفرنیا استفاده گردیده، تعداد ۴۲ سؤال مربوط به مسئولیت‌پذیری از میان ۴۶۲ سؤال پرسش‌نامه اصلی استخراج شده و مورد استفاده قرار گرفت. پرسش‌نامه‌ی مذکور نخستین بار توسط هاریسون گاف در سال (۱۹۵۱) با ۶۴۸ سؤال و ۱۵ مقیاس برای سنجش ۱۵ ویژگی شخصیتی انتشار یافت و سپس گاف در سال (۱۹۵۷) مقیاس آن به ۸۱ و مجدداً در سال (۱۹۸۷) مورد تجدید نظر قرار داد و تعداد سؤالات آن به ۱۶۲ و تعداد خرده مقیاس آن به ۲۰ خرده مقیاس افزایش یافت. مقیاس سنجش مسئولیت‌پذیری ۴۲ سؤالی به منظور سنجش ویژگی‌هایی از قبیل وظیفه‌شناسی، احساس تعهد، سخت‌کوشی، جدیت، قابلیت اعتماد، رفتار مثبتی بر نظم و مقررات و منطق و احساس مسئولیت مورد استفاده قرار می‌گیرد (Sharifi, 1997). روش نمره‌گذاری: برای نمره‌گذاری مقیاس مذکور کافی است که تعداد پاسخ‌های هماهنگ با کلید را شمارش نموده تا نمره‌ی خام هر فرد به دست آید.

پایایی و روایی

ضرایب پایایی مقیاس سنجش مسئولیت‌پذیری در پژوهش (Mosavi, 1998) $R=70\%$ و در پژوهش (Rezaei, 1998) $R=65\%$ می‌باشد. در پژوهش حاضر پایایی با روش آلفای کرونباخ محاسبه گردید و $R=62\%$ است و با توجه به تحقیقات انجام شده، پرسش‌نامه‌ی مذکور از روایی قابل قبولی برخوردار است.

ب- مقیاس سنجش خانواده (FAD-1)

مقیاس سنجش خانواده براساس مدل مک مستر و به منظور توصیف ویژگی‌های سازمانی و ساختاری خانواده ساخته شده است (اپشتاین، پیشابوالدوین، 1993). این مقیاس به منظور تمییز بین خانواده‌های سالم و بیمار الگوهای تبادلی بین اعضای خانواده را اندازه‌گیری می‌کند. این آزمون همان آزمون سنجش خانواده است که بر اساس مدل مک مستر طراحی شده است و نجاریان در سال 1374 آن را هنجاریابی کرده است و دارای سه بعد: نقش‌ها، حل مشکل، ابراز عواطف می‌باشد. بعد کارایی عمومی دربرگیرنده‌ی مجموع سه بعد دیگر است. بدین معنا که میزان مجموع مواد (FAD-1) 45 سؤال است که 20 مورد آن مربوط به نقش‌ها و 17 مورد آن مربوط به حل مشکل و 8 مورد آن مربوط به ابراز عواطف می‌باشد (Najarian, 1994). موارد آزمون FAD-1 جمله‌هایی است که خانواده آزمودنی را توصیف می‌کند آزمودنی در واکنش به این گزاره‌ها میزان انطباق خصوصیات توصیف شده را با شرایط خانواده‌ی خود بر روی یک مقیاس لیکرت چهار طبقه‌ای کاملاً موافقم، موافقم، مخالفم، کاملاً مخالفم، مشخص می‌سازد. آزمون FAD-1 از نوع نوشتاری است و اجرای آن به زمان حدود 15 تا 20 دقیقه نیاز دارد و لذا استفاده از آن هم به لحاظ اقتصادی و هم زمان اجرا مناسب است. این خانواده آزما هم به شکل انفرادی هم به شکل گروهی قابل اجرا است. سازندگان این مقیاس، آن را به گونه‌ای طراحی کرده‌اند که هر یک از اعضای بالای 12 سال خانواده می‌توانند به آن پاسخ گویند. البته این نصاب سنی برای فرهنگ امریکایی در نظر گرفته شده است. خانواده آزمای FAD-1 به گونه‌ای نمره گذاری می‌شود که هرچه نمره‌ی خانواده بالاتر باشد، خانواده سالم تر است و کارایی بهتری دارد. اعتبار پرسش‌نامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ محاسبه گردیده است که برابر با 78% بوده است (Sadatmand, 1997).

ویژگی‌های روان سنجی FAD-1

در ارتباط با روایی درصدد پاسخ‌گویی به این پرسش هستیم که آیا آزمون مورد نظر صفت یا صفاتی را که برای اندازه‌گیری آن ساخته شده است، می‌سنجد یا نه. هومن 1376 در این باره می‌نویسد مقصود از روایی آزمون، مناسب بودن با آن با معنی و مفید بودن استنباط‌های خاصی است که از روی نمره‌های آزمون به عمل می‌آید (Najarian, 1994). در پژوهشی با عنوان بررسی ویژگی‌های روان سنجی مقیاس سنجش خانواده که بر روی 510 دانشجوی دانشگاه تهران انجام داد اعتبار این آزمون را 93% گزارش نمود که در سطح بالا $P < 0/001$ معنی دار است. وی هم‌چنین به منظور بررسی روایی این آزمون از روش تحلیل عاملی استفاده کرد و سه ساخت عاملی آن را به دست آورد. Mashhadizadeh (2000) در پژوهشی با عنوان تأیید عملکرد خانواده در ابتلا به اختلال روانی نوجوانان

گروه سنی 15 الی 18 ساله در شهر تهران روی 120 نفر نوجوان شهرتهران انجام داد و اعتبار نسخه 41سؤالی FAD را 85% گزارش نمود.

روش اجرا و نمره گذاری FAD-1

متشکل از 45 سؤال است که هم به صورت فردی و هم به صورت گروهی اجرا می‌شود. در این پرسش‌نامه به هر گزینه، 1 تا 4 امتیاز تعلق می‌گیرد و به سؤالات یا عباراتی که توصیف‌کننده‌ی عملکرد ناسالم هستند، نمره‌ی معکوس داده می‌شود. حداکثر امتیاز آزمودنی در این مقیاس، 180 نمره است. متوسط نمره‌ی این خانواده 127/81 با انحراف استاندارد 18 می‌باشد (Najarian, 1994). به سخنی دیگر، خانواده‌هایی که در این خانواده بالاتر از 81/145 امتیاز کسب کنند، واجد کارایی سالم و خانواده‌هایی که پایین‌تر از 81/109 امتیاز کسب می‌کنند، واجد کارایی می‌باشند. در پژوهش حاضر، آزمون به صورت گروهی اجرا گردید و تلاش شده است که آزمودنی‌ها در کمال آرامش به سؤالات پاسخ دهند. مدت زمان اجرای این آزمون 20 دقیقه ثبت شده است.

ج- پرسشنامه‌ی خود کارآمدی

مقیاس خود کارآمدی عمومی شرر؛ این مقیاس در سال ۱۹۸۲ توسط شرر و همکاران طراحی شد. برای ساختن این مقیاس، از ۳۷۶ دانشجوی روان‌شناسی استفاده شده است، آن‌ها مقیاس خود کارآمدی و ۶ مقیاس دیگر شخصیتی را کامل کردند (Sajadian, 1390). این پرسش‌نامه که برای خود کارآمدی در نظر گرفته شده است، شامل ۱۷ ماده است. میل به آغازگری رفتار، میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار و مقاومت در برابر موانع را می‌سنجد. برای هر ماده‌ی این مقیاس، ۵ پاسخ پیشنهاد شده است که انتظار خود کارآمدی آزمودنی‌ها در سه سطح به هر ماده ۱ تا ۵ امتیاز تعلق می‌گیرد این ۵ پاسخ عبارتند از: کاملاً مخالفم، مخالفم، بی‌نظر، موافقم و کاملاً موافقم می‌باشد. نمرات بالاتر از میانگین نشانگر خود کارآمدی قوی‌تر و نمرات پایین‌تر از میانگین خود کارآمدی ضعیف را نشان می‌دهد. ماده‌های ۱ و ۳ و ۸ و ۹ و ۱۳ و ۱۵ که برحسب مقیاس لیکرت (کاملاً مخالفم، مخالفم، بی‌نظر، موافقم، کاملاً موافقم) از چپ به راست نمرات ۱ تا ۵ می‌گیرند. و بقیه‌ی گویه‌ها، یعنی شماره‌ی (۲، ۴، ۶، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۶، ۱۷، ۱۴) به ترتیب نمرات ۱ تا ۵ می‌گیرند، که بالاترین نمره‌ی خود کارآمدی ۸۵ و پایین‌ترین آن ۱۷ می‌باشد و میانگین نمرات خود کارآمدی ۵۱ می‌باشد. بر اساس تحقیقات به عمل آمده، پژوهشگرانی چون براتی ۱۳۷۶، کرامتی ۱۳۸۰ و مژده‌ی ۱۳۸۱ از این پرسش‌نامه استفاده کرده اند که نتایج آلفای کرونباخ آنان به ترتیب ۰/۸۲ و ۰/۸۵ می‌باشد.

یافته‌ها

میانگین و انحراف استاندارد هر یک از متغیرهای عملکرد خانواده، مسئولیت‌پذیری و خودکارآمدی در جدول (۲) آمده است.

جدول ۲- میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش

متغیرها	میانگین	انحراف استاندارد
نقش‌ها	۶/۳۴	۵/۶۰
حل مشکل	۷/۰۹	۵/۴۸
ابراز عواطف	۷/۱۸	۴/۴۱
مسئولیت‌پذیری	۶/۸۸	۳/۹۶
میل به آغازگری رفتار	۳/۴۳	۶/۲۹
میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار	۳/۱۳	۳/۸۸
مقاومت در برابر موانع	۲/۸۵	۵/۲۹

هم‌چنین جدول (۳)، ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. بر این اساس؛ بین متغیرهای عملکرد خانواده و خودکارآمدی، بین متغیرهای عملکرد خانواده و مسئولیت‌پذیری و هم‌چنین بین متغیرهای مسئولیت‌پذیری و خودکارآمدی رابطه‌ی مثبت و معنی‌دار وجود دارد.

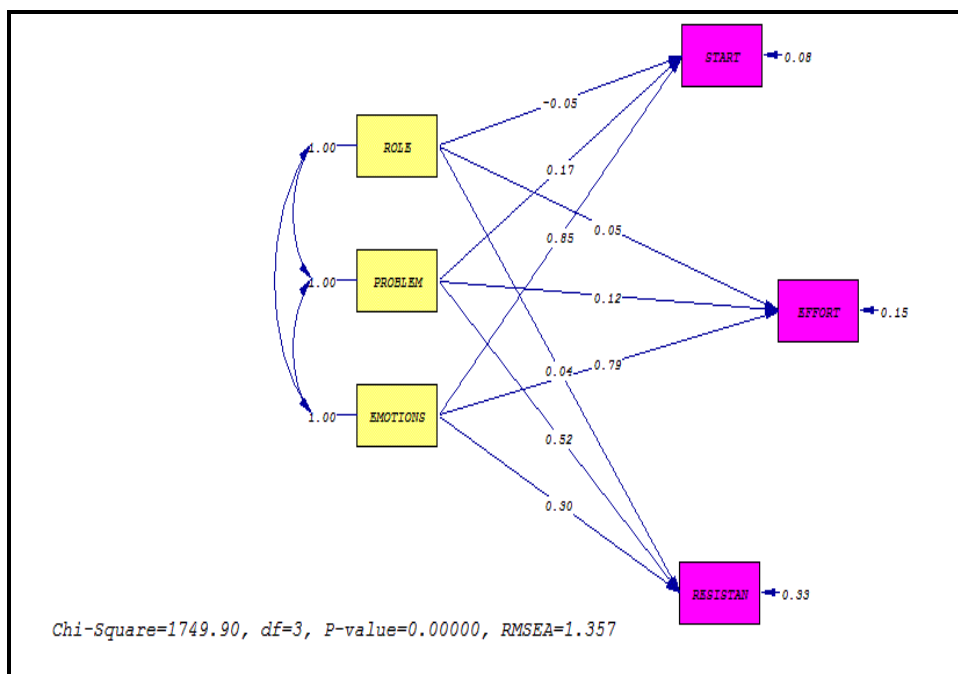
جدول ۳- ماتریس همبستگی مرتبه صفر متغیرهای مدل پژوهش

مؤلفه	۱	۲	۳	۴	۵	۶
نقش‌ها	---					
حل مشکل	*.۰/۸۱	---				
ابراز عواطف	*.۰/۷۸	*.۰/۸۶	---			
مسئولیت‌پذیری	*.۰/۷۲	*.۰/۸۱	*.۰/۷۸	---		
میل به آغازگری رفتار	*.۰/۷۷	*.۰/۸۴	*.۰/۸۳	*.۰/۸۰	---	
میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار	*.۰/۷۲	*.۰/۷۵	*.۰/۷۱	*.۰/۷۲	*.۰/۸۰	---
مقاومت در برابر موانع	*.۰/۷۹	*.۰/۸۲	*.۰/۷۸	*.۰/۷۹	*.۰/۸۳	*.۰/۸۳

ضرایب ارائه شده در جدول (۳) نشان از ارتباط بین متغیرهای برون‌زا، واسطه‌ای و درون‌زا مدل است که شرط لازم را برای تحلیل مسیر تأمین می‌نماید. برای بررسی ارتباطات موجود در مدل

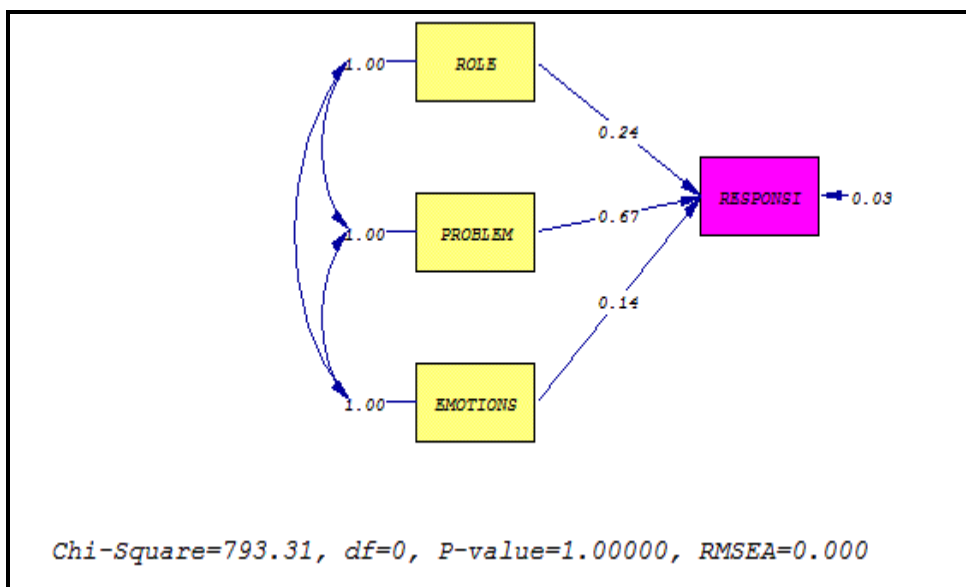
پیشنهادی تحقیق، بر اساس مدل بارون و کنی^{۳۸} (۱۹۸۶)، از رگرسیون چند متغیره به روش متوالی همزمان استفاده شد. نتایج تحلیل رگرسیون به ترتیب سؤالات پژوهش ارائه می‌گردد:

۱- آیا عملکرد خانواده، خودکارآمدی را پیش‌بینی می‌کند؟ برای پاسخ‌گویی به این پرسش، متغیر عملکرد خانواده به عنوان متغیر برون‌زا و متغیر خودکارآمدی به عنوان متغیر درون‌زا در نظر گرفته شدند. بر این اساس در متغیر عملکرد خانواده؛ بعد نقش‌ها، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با ابعاد میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار (رتار) ($\beta=0/08$ ، $p<0/008$) و مقاومت در برابر موانع ($\beta=0/04$ ، $p<0/0001$) از متغیر خودکارآمدی دارد اما با بعد میل به آغازگری رفتار، رابطه‌ی منفی و معنی‌داری دارد ($\beta=-0/05$ ، $p<0/001$). بعد حل مشکل، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با ابعاد میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($\beta=0/17$ ، $p<0/04$)، میل به آغازگری رفتار ($\beta=0/12$ ، $p<0/001$) و مقاومت در برابر موانع ($\beta=0/52$ ، $p<0/003$) از متغیر خودکارآمدی دارد. بعد ابراز عواطف، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با ابعاد میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($\beta=0/79$ ، $p<0/003$) و مقاومت در برابر موانع ($\beta=0/30$ ، $p<0/02$) از متغیر خودکارآمدی دارد. نتایج در شکل (۲) نشان داده شده است.

شکل ۲- پیش‌بینی خودکارآمدی بر اساس عملکرد خانواده

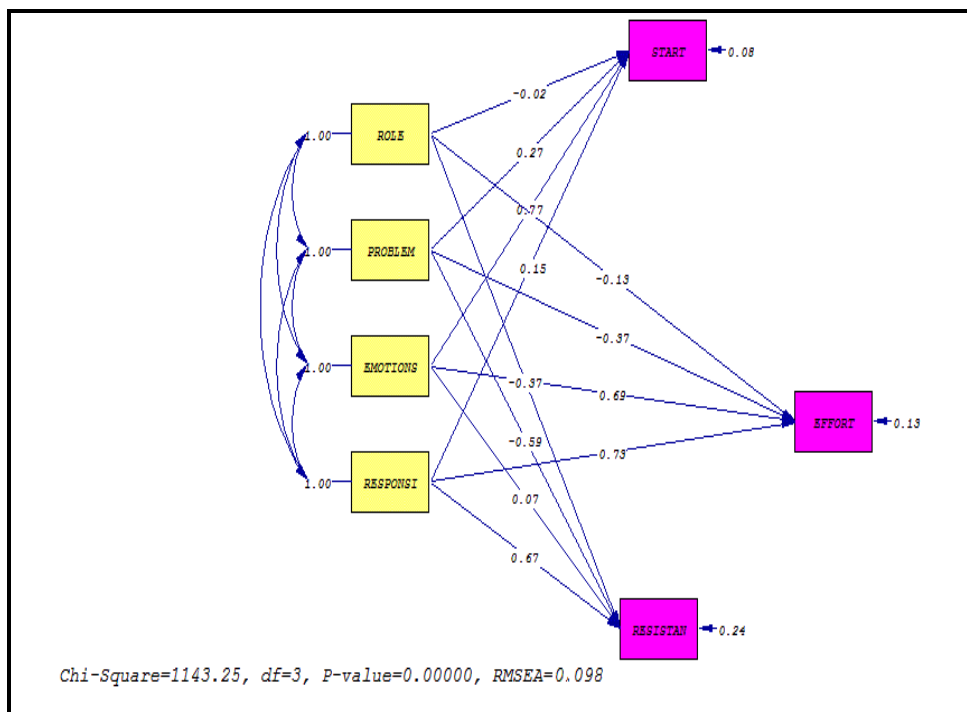
۲- آیا عملکرد خانواده، مسئولیت‌پذیری را پیش‌بینی می‌کند؟ برای پاسخ‌گویی به این پرسش، متغیر عملکرد خانواده به عنوان متغیر برون‌زا و متغیر مسئولیت‌پذیری به عنوان متغیر درون‌زا در نظر گرفته شدند. بر این اساس در متغیر عملکرد خانواده، بعد نقش‌ها ($\beta=0/24$ ، $p<0/008$)، بعد حل مشکل ($\beta=0/67$ ، $p<0/005$) و بعد ابراز عواطف ($\beta=0/14$ ، $p<0/002$)، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با مسئولیت‌پذیری دارند. نتایج در شکل (۳) نشان داده شده است.

شکل ۳- پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری بر اساس عملکرد خانواده

۳- آیا عملکرد خانواده با کنترل مسئولیت‌پذیری، خودکارآمدی را پیش‌بینی می‌کند؟ برای پاسخ‌گویی به این پرسش، متغیر مستقل عملکرد خانواده و متغیر واسطه‌ای مسئولیت‌پذیری، به عنوان متغیر برون‌زا و متغیر خودکارآمدی به عنوان متغیر درون‌زا در نظر گرفته شدند تا تأثیر مستقیم متغیر واسطه‌ای و همچنین متغیر برون‌زا بر متغیر خودکارآمدی به دست آید. بر این اساس، در متغیر عملکرد خانواده، بعد نقش‌ها، با ابعاد میل به آغازگری رفتار ($\beta=-0/02$ ، $p<0/067$)، میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($\beta=0/34$ ، $p<0/13$) و مقاومت در برابر موانع ($\beta=0/41$ ، $p<0/37$) از متغیر خودکارآمدی رابطه‌ی معنی‌داری ندارد. بعد حل مشکل نیز با ابعاد میل به آغازگری رفتار ($\beta=0/27$ ، $p<0/08$)، میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($\beta=-0/37$ ، $p<0/08$) و مقاومت در برابر موانع ($\beta=-0/59$ ، $p<0/07$) از متغیر خودکارآمدی رابطه‌ی معنی‌داری ندارد. در حالی که

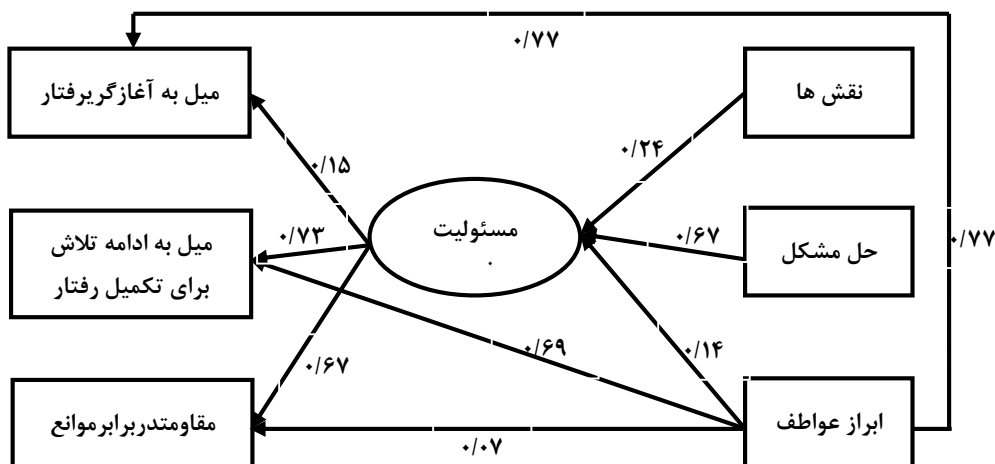
بعد ابراز عواطف، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با ابعاد میل به ادامه تلاش برای تکمیل رفتار ($\beta=0/002$ ، $p<0/003$)، میل به آغازگری رفتار ($\beta=0/077$ ، $p<0/002$) و مقاومت در برابر موانع ($\beta=0/073$ ، $p<0/002$) از متغیر خودکارآمدی دارد. هم‌چنین متغیر مسئولیت‌پذیری رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با ابعاد میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($\beta=0/073$ ، $p<0/002$)، میل به آغازگری رفتار ($\beta=0/015$ ، $p<0/007$) و مقاومت در برابر موانع ($\beta=0/030$ ، $p<0/002$) از متغیر خودکارآمدی دارد. نتایج در شکل (۴) نشان داده شده است.

شکل ۴- پیش‌بینی خودکارآمدی بر اساس عملکرد خانواده با کنترل مسئولیت‌پذیری

۴- آیا مسئولیت‌پذیری نقش واسطه‌ای در ارتباط بین عملکرد خانواده و خودکارآمدی دارد؟ با بررسی و مقایسه‌ی میزان ضرایب رگرسیون ابعاد عملکرد خانواده در مرحله‌ی اول و مرحله‌ی سوم مشخص گردید که ضریب رگرسیون بعد ابراز عواطف از متغیر عملکرد خانواده در ارتباط با بعد میل به آغازگری رفتار از متغیر خودکارآمدی از ۰/۸۵ به ۰/۷۷، در ارتباط با بعد میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار از بعد خودکارآمدی از ۰/۷۹ به ۰/۶۹ و در ارتباط با بعد مقاومت در برابر موانع از

۰/۳۰ به ۰/۰۷ کاهش یافته است. این نتایج نشان دهنده نقش واسطه‌گری متغیر مسئولیت‌پذیری در ارتباط بین بعد ابراز عواطف عملکرد خانواده با ابعاد متغیر خودکارآمدی می‌باشد. با حذف مسیرهای غیر معنی‌دار مدل نهایی به صورت شکل (۵) به دست آمده است.

$Chi-Square=1614.82, df=6, P-value=0.00000, RMSEA=0.921$

شکل ۵- مدل نهایی پژوهش

براساس جدول (۴) که به بررسی شاخص‌های برازش مدل نهایی پرداخته است، مقادیر خطای $RMSEA^1$ و $AGFI^2$ در حد قابل قبول و مقادیر برازش تطبیقی CFI^3 و NFI^4 در حد بسیار بالایی بوده که برازش مدل را تأیید می‌نماید.

جدول ۴- شاخص‌های برازش مدل نهایی

مقدار بدست آمده	مقدار استاندارد	شاخص
۰/۰۵۶	کمتر از ۰/۱	RMSEA
۰/۸۸	بیشتر از ۰/۸	AGFI
۰/۹۱	بیشتر از ۰/۹	GFI
۰/۹۵	بیشتر از ۰/۹	NFI

¹ Root-Mean-Square Error of Approximation

² Adjusted GFI

³ Goodness-of-Fit

⁴ Normed Fit Index

بحث و نتیجه‌گیری

۱. آیا عملکرد خانواده، خودکارآمدی را پیش‌بینی می‌کند؟ برای پاسخ‌گویی به این پرسش، متغیر عملکرد خانواده به عنوان متغیر برون‌زا و متغیر خودکارآمدی به عنوان متغیر درون‌زا در نظر گرفته شدند. بر این اساس در متغیر عملکرد خانواده، بعد نقش‌ها، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با ابعاد میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($p < 0/008$)، $\beta = 0/05$ ، و مقاومت در برابر موانع ($p < 0/001$)، $\beta = 0/04$ از متغیر خودکارآمدی دارد اما با بعد میل به آغازگری رفتار رابطه‌ی منفی و معنی‌داری دارد ($p < 0/001$)، $\beta = -0/05$ ، بعد حل مشکل، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با ابعاد میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($p < 0/04$)، $\beta = 0/17$ ، میل به آغازگری رفتار ($p < 0/001$)، $\beta = 0/12$ و مقاومت در برابر موانع ($p < 0/003$)، $\beta = 0/52$ از متغیر خودکارآمدی دارد. بعد ابراز عواطف، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با ابعاد میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($p < 0/002$)، $\beta = 0/85$ ، میل به آغازگری رفتار ($p < 0/003$)، $\beta = 0/79$ و مقاومت در برابر موانع ($p < 0/02$)، $\beta = 0/30$ از متغیر خودکارآمدی دارد. در این زمینه می‌توان بیان داشت که خانواده، بی‌شک مهم‌ترین سازمانی است که بستر ساز رشد و رفاه جسمی، روانی و اجتماعی کودک و عامل رسیدن به تعادل فیزیکی- روانی و اجتماعی و خودکارآمدی افراد محسوب می‌شود. خانواده به عنوان یک نهاد اجتماعی، مهم‌ترین و عمده‌ترین نقش را می‌تواند در تربیت و رشد خودکارآمدی در کودکان داشته باشد خانواده تنها محلی است که همه ما می‌توانیم انتظار داشته باشیم که بالندگی در آن صورت پذیرد. خانواده قطعا جای آموختن این بالندگی و رشد است. برای دست یافتن به چنین هدفی و زنده دل بودن واقعی همواره باید در خانواده مشاهده و تغییر و تجدید شکل وجود داشته باشد. لذا توجه به خانواده به عنوان یک رکن اساسی حائز اهمیت است؛ زیرا با عملکرد مناسب خانواده‌ها می‌توان امید به رشد و تکامل و خودباوری و خودکارآمدی افراد داشت.

۲. آیا عملکرد خانواده، مسئولیت‌پذیری را پیش‌بینی می‌کند؟ برای پاسخ‌گویی به این پرسش، متغیر عملکرد خانواده به عنوان متغیر برون‌زا و متغیر مسئولیت‌پذیری به عنوان متغیر درون‌زا در نظر گرفته شدند. بر این اساس در متغیر عملکرد خانواده، بعد نقش‌ها ($p < 0/008$)، $\beta = 0/24$ ، بعد حل مشکل ($p < 0/005$)، $\beta = 0/67$ و بعد ابراز عواطف ($p < 0/002$)، $\beta = 0/14$ رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با مسئولیت‌پذیری دارند در این راستا می‌توان بیان داشت که اهمیت مسئولیت‌پذیری نیز کاملا روشن است؛

زیرا مسئولیت پذیری از مهم‌ترین جنبه‌های رشد نوجوانان و جوانان است و آن‌ها در سایه‌ی پذیرش مسئولیت پذیری و سایر مهارت‌های اجتماعی قادر به ارتباط با دیگران و سازگاری با اطرافیان و اجتماع خود می‌شوند. هم‌چنین یکی از ویژگی‌های بارز نوجوان رشد یافته استقلال، مسئولیت پذیری و پختگی اجتماعی می‌باشد، دادن مسئولیت به فرزندان از کودکی متناسب باسن آن‌ها باعث پرورش توانایی‌ها و اتکا به خود در نوجوانی می‌شود، رشد اراده و مسئولیت‌پذیری نوجوان بهترین سرمایه‌ی زندگی است. در پرتو این مسئولیت‌پذیری، کودک با نگرشی صحیح نسبت به کار و قواعد و ارتباط‌های انسانی برای مدرسه آماده می‌شود با انواع تقویت‌ها مواجه می‌شود و در نتیجه الگوی رفتار مناسبی را اختیار می‌کند. آینده‌نیازمند انسانی با مسئولیت بیشتر است که توانایی انتخاب داشته باشد. کسی که بتواند بر اساس احتیاج خود نه بر اساس طرح ریزی که شخص دیگر برای او کرده است برنامه ریزی کند. خانواده با آموزش مسئولیت‌پذیری به افراد می‌توان انسان‌های اندیشمند، خلاق، سزنده و شجاع تربیت نمود. انسان‌هایی که می‌خواهند برای حل مشکلاتی که در دنیای خود با آن روبرو هستند تلاش کنند هر چند که نتوانند همه‌ی آن‌ها را حل کنند ولی به حل پاره‌ای از آن‌ها موفق خواهد شد. با اعتقادی که افراد در نتیجه موفقیت‌های خویش به دست آورده‌اند ممکن است برای مدتی شکست بخورند؛ اما می‌دانند رسیدن به حدی از موفقیت امکان‌پذیر است و اگر موفقیت به راحتی حاصل نشود، مایوس و دلسرد نخواهد شد.

۳. آیا عملکرد خانواده با کنترل مسئولیت‌پذیری، خودکارآمدی را پیش‌بینی می‌کند؟
 برای پاسخ‌گویی به این پرسش، متغیر مستقل عملکرد خانواده و متغیر واسطه‌ای مسئولیت‌پذیری، به عنوان متغیر برون‌زا و متغیر خودکارآمدی به عنوان متغیر درون‌زا در نظر گرفته شدند تا تأثیر مستقیم متغیر واسطه‌ای و هم‌چنین متغیر برون‌زا بر متغیر خودکارآمدی به دست آید. بر این اساس؛ در متغیر عملکرد خانواده، بعد نقش‌ها، با ابعاد میل به آغازگری رفتار ($p < 0/067$ ، $\beta = -0/02$)، میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($p < 0/34$ ، $\beta = -0/13$) و مقاومت در برابر موانع ($p < 0/41$ ، $\beta = -0/37$) از متغیر خودکارآمدی رابطه‌ی معنی‌داری ندارد. بعد حل مشکل نیز با ابعاد میل به آغازگری رفتار ($p < 0/08$ ، $\beta = 0/27$)، میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($p < 0/08$ ، $\beta = -0/37$) و مقاومت در برابر موانع ($p < 0/07$ ، $\beta = -0/59$) از متغیر خودکارآمدی رابطه‌ی معنی‌داری ندارد. در حالی که بعد ابراز عواطف، رابطه‌ی مثبت

و معنی‌داری با ابعاد میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار ($\beta=0/77$ ، $p<0/002$)، میل به آغازگری رفتار ($\beta=0/69$ ، $p<0/003$) و مقاومت در برابر موانع ($\beta=0/02$)، $p<0/07$) از متغیر خودکارآمدی دارد. هم‌چنین متغیر مسئولیت‌پذیری رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری با ابعاد میل به ادامه تلاش برای تکمیل رفتار ($\beta=0/73$ ، $p<0/002$)، میل به آغازگری رفتار ($\beta=0/07$ ، $p<0/007$) و مقاومت در برابر موانع ($\beta=0/02$)، $p<0/030$) از متغیر خودکارآمدی دارد.

تحقیقات نشان می‌دهد که بازخورد به عملکرد و قضاوت‌های مربوط به خود کارآمدی نقش مهمی در رشد علایق درونی فرد بازی می‌کند. بنابراین روان‌شناسان می‌توانند با کمک به دانش آموزان در تقسیم وظایف خود به اهداف جزئی، نظارت بر عملکرد و دادن بازخورد به آن به نحوی که موجب افزایش احساس خود کارآمدی در آن‌ها شود، علایق آن‌ها را به یادگیری افزایش و سطح عملکرد آن‌ها را ارتقاء دهند احساس کارآمدی بالا می‌تواند، سلامت شخصی، توانایی انجام تکلیف و کارها را به طرق مختلف افزایش دهد. افرادی که به قابلیت‌های خود اطمینان دارند تکلیف مشکل را به عنوان چالش در نظر می‌گیرند، آن‌ها اطمینان دارند که می‌توانند موقعیت‌های تهدیدآمیز را تحت کنترل خود درآورند، چنین برداشتی نسبت به قابلیت‌ها، تنیدگی و افسردگی را کاهش می‌دهد و به تکمیل تکالیف منجر می‌شود خود کارآمدی آموختنی است و این موضوع برای فرد و برای کسانی که مسئول پرورش او در اوان زندگی هستند، اهمیت زیاد دارد. خودپنداره همیشه در اثر رابطه‌ی شخص با محیط اطرافش شکل می‌گیرد و بنابراین می‌تواند قابل تغییر باشد. حس خودپنداره تمامی جنبه‌های عاطفی-اجتماعی-روانی و جسمی فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد و به‌عنوان وسیله‌ای نسبتاً ثابت برای مشاهده و درک دنیای خارج مورد استفاده قرار می‌گیرد و ادراکی که یک نوجوان در بسیاری از موقعیت‌ها در رابطه با مردم ایده‌ها، ارزش‌ها از خود دارد ناشی از حس خودپنداره می‌باشد.

۴. آیا مسئولیت‌پذیری نقش واسطه‌ای در ارتباط بین عملکرد خانواده و خودکارآمدی دارد؟ با بررسی و مقایسه‌ی میزان ضرایب رگرسیون ابعاد عملکرد خانواده در مرحله‌ی اول و مرحله‌ی سوم مشخص گردید که ضریب رگرسیون بعد ابراز عواطف از متغیر عملکرد خانواده در ارتباط با بعد میل به آغازگری رفتار از متغیر خودکارآمدی از $0/85$ به $0/77$ ، در ارتباط با بعد میل به ادامه‌ی تلاش برای تکمیل رفتار از بعد خودکارآمدی از $0/79$ به $0/69$ و در ارتباط با بعد مقاومت در برابر موانع از $0/30$ به $0/07$ کاهش یافته است. این نتایج نشان دهنده‌ی نقش واسطه‌گری متغیر مسئولیت‌پذیری در

ارتباط بین بعد ابراز عواطف متغیر عملکرد خانواده با ابعاد متغیر خودکارآمدی می باشد.

References:

- Scheir (1989), relation of social skills, l.m botiveng
- Abasi, mohammad ,(2009), The Relationship between Family Performance on Self-efficacy of Students, Master's Thesis, Allameh Tabataba'i University
- Bandura ,a (2001) social social cognitive theory:angeneric perspective,
- Bandura A.(1997).self ficacy:the exercise of control newyork:freeman
- Bandura,A.pastorell,Cbarbaranelli,C& capra,G.V(1999) . Self efficacy pathways to childhood depression. journal of personality and social psychology 78,258-265.
- Barrett, R.P.(2000).Assigned chores help teach social personal sponsibility, The Brown university
- Beabsngard , esmail.(1998). Psychology of adolescents, Tehran ,farhan islami
- child, and Adolescent Behavior letter.Coles.- Robert, colz. (1996). Remember deuty to others in Teaching Responsibility, curmculum review-December.p..
- Dastgheb ,ferozeh (2000).Relationship between family function with personality traits and self-efficacy among high school students in Shiraz, Master's thesis of Marvdasht Islamic Azad University
- Gholami ,mona,(2012), Investigating the relationship between accountability with metacognition of students, MSc dissertation, Islamic Azad University, Marvdasht Branch.
- Khosravi,zohreh.(2008). Qualitative study of the role of family function in the development of risky behaviors in adolescents. Quarterly Journal of Psychological Studies, Faculty of Education Sciences and Psychology.unevercity alzahra
- Mazaheri , mohammad ali ,(1990) Investigating the Impact of Parents' Communication-Behavioral Communication on Student's Academic and Social Progress, Family Research, Final Report of the Research Project of the Ministry of Science and Technology and Research. 4, 12
- Mola sharefi,(2006) • Standardization of Family Barometric Scale for Iranian Family Living in Tehran, Family Quarterly Quarterly, First Year, p. 4, 12.
- Nazari alimohammad (2010) Investigating the Relationship between Family Performance on Adolescents' Responsibility, Master's Thesis, Kharazmi University
- pajares , F & schunk ,D,H(2002)self and self belf in psychology and education: An historical perspective. Academic perss.
- Sajadian , mohammad hadi ,(2011). Self-efficacy relationship with mental health on citizenship behavior among educational staff in Marvdasht city, MSc dissertation, Islamic Azad University, Marvdasht Branch.
- Seif ,aliakbar,(2002). Family Development Theory, Tehran: Al-Zahra University Press.

–Soheli ,hormoz(2008). Self-esteem of blessing with responsibility, place of restraint and creativity among graduate students of Ahvaz Science and Research Branch. Master thesis, Islamic Azad University, Ahvaz Branch